

Den 9de april i 1940 glemmer man ikke så lett. Det vil sitte i minnet opp gjennom år og alder, den tidlige morgenen kl. 5 da tyskerne overrumplet Norges land. Man hørte jo daglig om Hitlers aggresjon nede i Europa. Om hans tortur og fengsling av politiske fanger og den grusomme jødeforfølgelsen.

I hele 2 mnd. levde man i angst tett bak fronten så lenge kampene varte. Man ble nødt å leve med okkupasjon i fem lange år, de beste og håpefulle år av sin ungdom, man måtte bare gå under jorden. For mange ble det arrestasjoner, fengsling og dødsstraffer. Det kom fort advarsler fra Terboven og Quisling med sin tvang og restriksjoner.

Alvorlig advarsel til Norske statsborgere som hjelper en krigsfange til å flykte ved å gi han husly, klær, mat og lignende - regne med dødsstraff for begunstigelse av fienden. Befolkningen advares osv.

Men stemmer fra London ba om å sabotere mest mulig med ikke å gå i tyskernes tjeneste. Pengene ble verdiløse. Man måtte bare leve og eksistere. Jordbruket måtte gå sin gang. Man ble bare nødt å arbeide til tyskerne, - for melken gikk jo til melerierne uansett.

Man tlyvlyttet på radio, man ble godt informert med propaganda fra Hitler, Stalin og Churchill. Man var bare i undring hvor lenge krigen kom til å vare.

hemmelig og farlig. Eventyret lå der og ulmet i den uerfarne alder. Man tenkte kanskje ikke over konsekvensene. Et uhell måtte føre til Hitlers konsentrasjonsleire.

Det man gjorde var bare å holde for seg selv, det var bedre at ingen visste noe. De nærmeste visste bare at man hjalp flyktninger over grensen, og hjalp russefangene med mat. Utlendingene oppsøkte meg midt på natten. Det var polakker og jugoslavere, og det var russefanger som ville ha hjelp for å komme seg over grensen til Sverige. De klypte hull i piggetrådgerdet og flyktet fra fangenskapet i ly av mørket. De måtte gjemmes forsvarlig for russia som kom umiddelbart. Etterpå måtte de utstyres med klær, sko og mat for videre flukt over mot grensen.

Flukten gikk som regel i ly av mørket i den bekksvarte natten. Man måtte forsere elver og komme seg uhindret forbi de tyske vaktpostene. Det var risikabelt uten passerseddel. For oppe på Holt og Sæternes lå norske Gestapo med sin vaktstyrke. Man lyttet i mørket, man var aldri sikker på vaktpostenes utflykter, man skvatt til når det knaket i skogen, man måtte unngå at kvist og gren kunne knekkes, man hvisket, man visste hva som hendte hvis man ble overrumplet.

Noen av utlendingene hadde skytevåpen med. Dessto far-

- Jeg var 20 år den gang under krigen, ung, dum og tankeløs, sier Odd Bjørklund.

Neste dag gikk veien deres langs ved elvebredden.

I mitt indre ville jeg gjøre noe mer enn å hjelpe flyktninger og russefangene. Jeg ville skaffe frem opplysninger over depoene, og sende det over med kurerene til Stockholm-Ambasaden. Hvor mye ammunisjon og bensin var lagret ved Råvann? Hvor store var depoene nede på Maukstadmoen som inneholdt alt av rasjonerte matvarer? Det var opplysninger om verksteder, kjøretøyer og våpen, og om tyskernes virksomhet der oppe i bygda, som de allierte kunne trenge.

Jeg sendte mange brev OVER igjennom årene med kurererne uten navn, det var for risikabelt om noen av kurererne ble tatt. Jeg fikk gravd frem mange hemmeligheter. Det var ingen vanskeligheter. Den vanlige tyske soldat var ofte godtroende av seg.

Dette arbeidet har jeg holdt for meg selv, jeg mente det var lite å snakke om. Nå i den senere tid er det kommet frem i dagen hva man kunne utsette seg for. Man får bare si «Jeg var ung, dum og tankeløs».

Dette farlige arbeidet er det ingen som får meg til å gjøre om igjen om så skulle hende. Folk visste at jeg hjalp flyktninger og russefangene, men ikke noe mer. Den eneste glede jeg fikk var en tur til Russland for å besøke de fangene jeg hjalp under krigen oppe i Øverbygd.

Jeg havnet i Gestapos klær på grunn av noen polakker som var med på en tysk patrulje inne ved Altavann. Det hendte mens den øvrige troppen hadde sovnet av, stakk to av polakkene seg bort på flukt mot grensen. Men de var uheldig og gikk midt på den tyske vaktstuen kl. 5 om morgenen. Alex Niemyk ble skutt, men hans kamerat løp i sik-sak under bærseppa og kom seg unna.

I jakkelommen til Alex Niemyk lå min adresse. Slik kom Gestapo opp fra Tromsø og tok forhør - hele tre ganger før de gav seg. Selv om jeg var ute i hardt vær måtte jeg bare påstå at - De bodde jo på gården ved GIMLE og bare bare naturlig at de alle hadde min adresse.

Vi hørte om mye mishandling av russefangene bak piggetråden ved Heggelund og dødsleiren nede på Bergnesset. Jeg reddet flere fra tortur og fengsel. Om det urettferdige jeg hadde sett og hørt, fortalte jeg den tyske sjefen. Han gav bare grei beskjed: Rett skal være rett, og fangene kom tilbake fra tortur og fengsel.

Leo Rudolph fra Wien var fangevokter og en alu ræv. Han kom på gårdene og ville samle inn mat og melk til russefangene. Senere fikk man vite at han hadde tatt det selv til sine egne, så fangene ikke hadde fått noe av det vi samlet inn. Etter frigjøringa forsvant Leo Rudolph sporløst fra Maukstadmoen.

Det var umenneskelig for fangene som måtte daglig ut i skog og mark på hardt arbeid, selv om stormene herjet og gradestokken var opptil 40 kuldegrader. Fangene var som levende skjell-etter, fillene hang omkring dem. Hver bidige dag kom vaktene

forbi stua med russefangene i håp om å få noe å putte i maven. De var mangen gang fornøyd med bare rå poteter.

Det var jo streng rasjonering, men hvordan skaffe noe til fangene? Men jeg visste hvor tyskerne hadde sitt mel-lager, så et dumdristig foretagende var det om natten i mørket å lingse ut melsekker, mens vaktene gikk sin runde. Når man hørte vaktene nærmet seg, trakk man seg inn i buskaset og lå der musestille til han var utenfor hørevidde. Det ble mat og brød til fangene av dette tyveriet. Man frydet seg og reddet kanskje liv. Tyskerne hadde jo røvet og stjålet vårt mel-lager, og hvorfor ikke stjele noe igjen?

Neste morgen kjørte jeg med hesten og hentet ved som var hugd bortenfor og fikk plassert melsekkene under og veden oppå, slik kjørte jeg med tygods forbi leiren. De skulle bare ha visst?

Jeg måtte tjene meg noe penger om vinteren så jeg var med på en tømmertransport utover halvåret. Men da vårarbeidet tok til måtte jeg hjem til gården å hjelpe til. Jeg måtte da spørre den tyske sjefen om jeg fikk reise hjem til vårarbeidet. Dette nektet han bestemt, for å vise sin myndighet. Da ble jeg noe irritert og satte i ei glose - jeg skal osv. Jeg ble da hivd i fengslet nede på Bardufoss på min fødselsdag.

Gjennom fengselsgitteret ser jeg en bekjent av meg ut epå veien. Jeg får gitt han beskjed gjennom den lille gluggen at jeg sitter uskyldig i fengsel. Han ba meg med en gang å skrive til plassmajoren - noe jeg gjorde med en gang. Plassmajoren syntes nok også det var urettferdig, og slapp meg ut med en gang. Da var det gått 6 dager i fengslet. Jeg fikk permisjon til vårarbeidet på gården. Deretter måtte jeg legge meg ned (døds-syk) og kom aldri mere til Bardufoss på noe arbeide.

Per Ingebrigtsen fra Tromsø hadde tidlig i krigsårene flyktet over til England. Han kom tilbake på oppdrag i områdene. Vi holdt han skjult i flere dager hjemme på gården før vi smuglet oss av gårde innover Restadalen. Tyskerne og Gestapo lå på sine vaktposter på Holt og Sæternes.

Vi måtte passere vaktpostene i den bekksvarte natten uten passerseddel, men med giftampuller og revolver. Man lyttet i vinternatten, man hørte jo selv skroppet av skistavene på skare-sneen.

Det var spenning og angst man utsatte seg for, men hvem tenkte på dødsstraff i ungdommens dage - ubetenkt satte man livet på spill. Men ble man overrumplet - var vel tanken å flykte over hals og hode det remmer og tøy kunne holde.

Det var skare med frisk bris fra øst oppe under Likkasiden, det var tryggere å gå der det var mest ulendt, vi speidet og lyttet oppe under fjellbandet, jeg måtte være tilbake før det grydde av

dag. Men akk og ve, - på tilbaketuren nede på Tamokmoen kl. 6 om morgenen møter jeg vaktchefen inne på Sæternes. Man tar god fart og staker på og hilser høflig uten at han stopper. Det var vel redningen at han kjente meg fra Maukstadmoen fra før. Gestapofjefen skulle bare ha visst hva slags tokt man hadde vært på?

Men livet gikk videre oppe i bygda. Blant de tyske soldater var den totale krig i full gang. Hver dag gikk man forbi den russiske fangeleir, de var blitt som levende skjellletter, de var gjennomskiktig og ba etter mat. De østerrikske vaktene var mere medgjørlig så man fikk bragt noe mat utenfor piggetråden, så fangene selv hentet det. Tyskerne og russefangene kom i karavener nordfra, man hørte bare om det grusomme som foregikk langs veiene. De som ikke greide å følge med ble bare slått ihjel og begravet i snefjonnene. Nede på Bergnesset ble fangene funnet i en elendig forfatning dypt nede i bunkersene etter frigjøringa. Slik fant de dem mere død enn levende det første norske sykepersonellet som åpnet de underjordiske bunkersene i den stanken og issørpa dypt der nede, det var de mest syke som skulle til å dø av Tub, underernæring og paratyphus. Disse grusomhetene har ikke de tyske fedre fortalt sine barn og nye generasjon etter krigen. Hvordan de herjet og torturerte under krigen for sitt Gross-Deutschland og sin Gud Adolf Hitler.

Fremgangen for de allierte var stor nede i Europa, men Arnheim-tragedien som forsinket og forlenget krigen 6-7 måneder var opphavet til at så mange flere mistet livet nede i Hitlers dødsleire. Den dagen Hitler døde 30. april 1945 ble det stor sorg hjemme på gården. De 44 soldatene som bodde der sto på oppstilling med lommeterkleet og gråt så tårene rant, mens isynnavnet holdt sørgestilen. Og vi inne i stua sto i vinduet og lo så tårene rant og jublet i glede over det forløpne med Berlins fall og Hitlers selvmord.

Vi forsto at nu måtte det være bare tidsspørsmål til kapitulasjonen. Men vi måtte ennu en gang mot grensen og Sverige, de norske soldatene måtte ha hjelp for å komme over grensen til frigjøringa. Det var strålende sol og vår i luften, men fjellet lå i skarefjøre. Det ble en forlenget tur, for vel over inne på Pelsa blåste det opp til storm og uvær. Det var uråd å legge til fjella. Vi lå der en hel uke til uværet hadde stillet av. - Det var en lengsel etter å komme seg hjem igjen til feiringen og friheten som kom til å vare i dager.

De fem mørke og lange årene var forbi, vi var igjen et Fritt Norge. Hjemme på gården var tyskerne nedbrutt og slagne soldater, de var bare forlegne. De kom i interneringsleiren nede på Maukstadmoen. Der ble de i ca 3 mnd. før tropeskipene forlot norsk havn. De kom hjem igjen til ruinhauer, matmangel og familier omkommet i bomberegner. De sa ikke mere: Gross-Deutschland uber alles. Hell Hitler.

Krigsminner fra Øverbygd

- Av Odd Bjørklund -

Men oppe i Øverbygd ble det å foregå litt av hvert under alle okkupasjonsårene. Folk fra fjernt og nær flyktet i strømmer over Rosta og Dividalen til Sverige med hjelp av sine kurerer. Og der var hjemmefronten igang med sin virksomhet i samarbeid med Millorg, med noen som var kommet tilbake fra London på sine oppdrag. De lå gjemt borte i berghulene og sætrene.

Med tiden sivet det nok ut for Rinnan og hans lokkeduer om rutene over til Sverige. De fikk snuset opp noe, og resultatet ble at en del flyktningeløser havnet på Grini og i Hitlers dødsleire nede i Tyskland.

Og til Maukstadmoen kom det 4 tusen tyske soldater. Der blev bygd kasserner, depoer og bunkers. Det gikk hardt ut over den frodigste furuskogen oppe i dalen som ble uthugd. Til Bergholmen kom det leger og tannleger, der var Lazaretten og sykestuene. Inne i furuskogen på Maukstadmoen lå depoene som inneholdt all slags rasjonerte matvarer som mel, kaffe, smør, sukker og brennevin.

Oppe ved Råvann lå det store lagre innbygd i bakken av bensin, ammunisjon og våpen. På Maukstadmoen var det opprettet svære bilverksteder, og der var stasjonert kjøretøyer og mordvåpen.

Men hjemme på gården måtte livet gå sin gang. Tvang kom med melkeleveranse, leverte man ikke kvoten av melk fikk man bøter. Man måtte finne seg i alt, man måtte bare eksistere og leve. Men innerst inne i unggutten var det noe som «gnog»: Man må hjelpe til med noe, for tyskerne kan ikke vinne krigen? Tidlig i krigsårene lærte man seg å beherske det tyske språk. Da ble det lettere å arbeide med noe

ligere, man var sikrere veien over Dødsaskogen. Det var kondisjon i ungdommens dage, utlendingene hadde jo trening fra sine utmarer. Man sprang innover viddene.

Var Moska-høyden nådd, var man mere på den sikre side. Men strekningen innover mot Mockavomma var og ble ofte strabasløs - særlig for russefangene som var i dårlig kondisjon og uthungret.

Det var ofte trist å gå fra dem der midt på fjellet og i mørke vinternatten. Det var nok en angst fra begge sider hvordan dette ville gå? Det var en lang maraj mot Mockavomma og det ukjente.

En kveld i skumringen skulle jeg bringe 2 russefanger innover, de var gjemt under høyet i laen ute i Røyholmen. Vi var begynt å gå, men akk - ca. 20 meter fra oss på elvebredden står en tysk soldat. Vi gjør helomvending og legger på sprang vi må da legge på grena, og ble da allerede våt på beina. Dagen etter hadde den tyske soldaten fortalt det til et par naboer at han hadde sett meg og to russefanger ute ved elva. Men naboene advarte han, derfor anga han heller ikke til Gestapo. Det var ikke alle av dem som var umenneskelig av de tyske soldater. «Vi må bare vinne krigen», sa de.

På Bergholmen var det stasjonert tyske leger og tannleger. Det var anledning for bygdefolk å oppsøke legene ved sykdom og en tannhistorie. De ville ha tolt med seg og jeg var bestandig med for å oversette. Disse legene var bestandig imstekommen og ville hjelpe. En gang la de bilveien over vår timotelåker med de tunge lastebilene sine. Jeg måtte gå til den tyske sjefen og si ifra at de måtte prøve å legge veien langs ved elvebredden. For jordet ble oppkjørt og ødelagt.

Parti fra Pelsa på svensk side. Hit kom kurerne med post fra Øverbygd under krigen - og flyktingene. Bildet er tatt fra Paras i Signaldalen, og krysset viser hvor Pelsa ligger.